

УДК 351.82 (477) (045)

О. І. БАБЧИНСЬКА

Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

В статті проаналізовано нормативно-правову базу, якою здійснюється регулювання державного корпоративного сектора в Україні. Досліджено сучасний стан державного регулювання корпоративного сектора та, на основі отриманих даних, запропоновано напрями його вдосконалення.

Ключові слова: корпоративний сектор, корпорація, регулювання, держава, управління, господарське товариство.

O. I. BABCHYNSKA

Vinnitsia Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics

STATE REGULATION OF CORPORATE SECTOR IN UKRAINE: CURRENT STATUS AND TRENDS OF IMPROVEMENT

The paper analyzes the regulatory framework in which the regulation of public corporate sector in Ukraine. The current state of government regulation of the corporate sector and, on the basis of the data suggested directions for its improvement. Main elements of the mechanism of state regulation of the corporate sector of the economy can be attributed to a combination of legal, economic, institutional norms and rules, within which is the state tax, monetary, regulatory and competition policy; to create a favourable investment climate; is corporate governance.

Keywords: corporate sector, corporation, management, state management, a business entity.

Вступ

Прогрес світової економіки більшості розвинутих країн доводить, що його ключовим елементом стали корпорації. Для України однією з актуальних проблем є створення сприятливих умов для становлення акціонерних товариств – основних учасників корпоративних відносин. Акціонерна форма господарювання потенційно сприяє розвитку капіталу, але чинне законодавство України не забезпечує досить повного і чіткого регулювання діяльності акціонерних товариств, що призводить до численних порушень прав інвесторів і гальмує інвестиційні процеси. Тому завдання держави на сучасному етапі розвитку економіки полягає в удосконаленні механізмів регулювання корпоративних відносин, що сприятиме залученню інвестицій в економіку України, розвитку фондового ринку й зростанню національного багатства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчення зарубіжної та вітчизняної спеціальної літератури, яка присвячена державному регулюванню корпоративних відносин, свідчить про безсумнівний інтерес вчених до даної проблеми. Зокрема, окремі питання розвитку та регулювання корпоративного сектора розглядають у своїх працях такі закордонні економісти: А.Берлі, В.Ойкен, Г.Мінз, М.Портер, П.Дракер, П.Самуельсон, Р.Лазер. Серед вітчизняних науковців питання державного регулювання корпоративного сектору досліджується у роботах Л.Птащенко, О.Сафонова, О.Білоус, В.Свтушевського, О.Мозгового, А.Римарука та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, проблеми державного регулювання розвитку корпоративного сектора України залишаються актуальними та потребують подальшого вивчення з метою розробки ефективних та дієвих методів впливу.

Постановка завдання

Метою статті є виявлення проблемних питань, що виникають у корпоративному секторі та вдосконалення системи державного регулювання корпоративних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу

З розвитком ринкових відносин в Україні формується новий тип управління, який домінує в країнах з ринковою економікою, а саме – корпоративне управління. Корпоративна організація власності та функціонування переважної більшості великих і середніх промислових підприємств у вигляді відкритих та закритих акціонерних товариств виступає головним чинником формування цього типу управління.

Становлення корпоративних відносин в Україні відбувається відповідно до загальних закономірностей і тенденцій, характерних для цього процесу у світі. Створений на основі приватизації державного майна підприємств, корпоративний сектор займає найвагоміше місце в українській економіці. На його частку припадає майже 75% ВВП. Сьогодні національний корпоративний сектор економіки України представлений такими його складовими:

- акціонерний – у вигляді первинних його елементів, зокрема, публічних і приватних акціонерних товариств, державних акціонерних компаній;
- похідний – інтеграційні формування (асоціації, корпорації, концерни, холдинги, дочірні підприємства та ін.);
- неакціонерний корпоративний сектор – включає інші господарські формування та підприємства,

котрі підпадають під визначення корпоративних підприємств відповідно до вітчизняного законодавства.

Еволюція систем корпоративного управління безпосередньо визначається інституційним середовищем в країні та розвитком ринкових відносин, які в Україні перебувають у стадії становлення. Розуміння характеру та особливостей трансформації системи корпоративних відносин в Україні в загальному контексті світових перетворень є необхідним для вироблення ефективної корпоративної політики та стратегії розвитку акціонерних товариств і корпоративних структур, які виступають головною складовою виробничого потенціалу України, та напрацювання напрямків державної стратегії щодо розвитку корпоративного сектора країни загалом.

Про ступінь поширення акціонерної форми господарювання в Україні свідчать відповідні статистичні дані. Станом на 1 червня 2013 р. акціонерні товариства забезпечували 69 % ВВП України, що на 2% більше ніж за аналогічний період 2012 року. Динаміка зміни кількості акціонерних товариств протягом 2007–2013 років наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість акціонерних товариств в Україні протягом 2007-2013 рр.

Показник	Роки						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Публічні	-	-	-	-	194	926	995
Приватні	-	-	-	-	172	1326	1334
Відкритого типу	11345	10895	10406	10058	9480	7962	7203
Закритого типу	21948	21503	21098	20502	19649	17804	16589
Всього	33976	33084	31993	31100	30169	28748	26121

Як бачимо, станом на 2013 р. в Україні налічується близько 26121 акціонерних товариств, у тому числі 995 – публічних, 1334 – приватних, 7203 – відкритих, 16589 – закритих. Після ухвалення Закону України «Про акціонерні товариства» у 2008 р. їх кількість значно скоротилась, а питома вага акціонерних товариств у загальній кількості підприємств складає 2,02%. Більш розповсюдженими є товариства з обмеженою відповідальністю (35,29%) та приватні підприємства (21,51%). У біржові списки організаторів торгівлі включено цінні папери близько 1 тис. емітентів, тобто на фондовому ринку обертаються акції лише 3,74% від загальної кількості акціонерних товариств. Таким чином, в Україні недостатньо використовуються переваги акціонерної форми власності, пов'язані з формуванням капіталу й особливостями управління корпораціями.

Тому, особливого значення набуває виявлення ключових чинників, що гальмують розвиток корпоративного сектора, до яких відносяться:

- специфіка здійснення приватизації, яка не супроводжувалась припливом інвестицій, сприяла розпорошеності акціонерного капіталу, виключала умови для соціалізації прав власності та характеризувалась відсутністю ефективного контролю за діями менеджерів;
- наявність інформаційної закритості та непрозорості внутрішньо корпоративних відносин;
- домінування суб'єктів корпоративного сектора у структурі національної економіки не забезпечує відповідних якісних змін, необхідних для розвитку корпоративного сектору;
- низький рівень впливу фондового ринку на формування сучасної структури корпоративного сектора;
- порушення прав акціонерів щодо виплати дивідендів, обрання органів управління, відчуження активів, підготовка та проведення зборів акціонерів, недобросовісне ведення реєстру акціонерів, а також поширення процесів рейдерства;
- неефективність управління державними корпоративними правами;
- недостатня координація дій органів державного управління у сфері регулювання корпоративних відносин;
- конфлікти інтересів між акціонерами і найманими менеджерами, що спричиняють наступні види витрат або втрат акціонерів: непропорційне зростання зарплат і привілеїв по відношенню до темпів зростання вартості суб'єкта господарювання; витрати на проведення щорічного зовнішнього аудиту; витрати на проведення додаткових загальних зборів акціонерів з метою обмеження дій менеджерів; витрати на формування і роботу додаткових органів, які обмежують небажані дії менеджерів.

Загалом, можна додати, що процес становлення корпорації в Україні характеризувався такими рисами: виникнення корпоративних структур не лише шляхом створення нових підприємств, але й шляхом приватизації раніше діючих підприємств; механічне копіювання організаційно-правових форм підприємств і механізмів їх функціонування за рубежем без достатнього врахування національних особливостей країни; слабка специфікація прав власності та нерозвиненість традицій підприємницької діяльності; нечіткість правової бази [4].

Регулювання державою корпоративного сектора відбувається у двох аспектах: законодавчому та економічному.

Одним з визначальних чинників, які використовує держава для впливу на практику корпоративного управління є законодавство, що спрямоване на регулювання відносин щодо створення та діяльності акціонерних товариств.

Регулювання відносин у сфері корпоративного управління в Україні здійснюється на основі таких законодавчих актів:

- 1) Цивільний кодекс України;
- 2) Господарський кодекс України;
- 3) Закон України «Про господарські товариства»;
- 4) Закон України «Про акціонерні товариства»;
- 5) Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»;
- 6) Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»;
- 7) Закон України «Про Державну програму приватизації».

Аналізуючи стан нормативного регулювання, потрібно також враховувати, що правовий статус багатьох акціонерних товариств визначається також банківським, страховим, інвестиційним, валютним законодавством, законодавством, що регулює професійну діяльність на ринку цінних паперів [1].

Також державне регулювання корпоративного сектора здійснюється Комісією в галузі корпоративного управління. Основними її нормативно-правовими актами є: Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного фонду акціонерного товариства; Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств; Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств.

Економічні інструменти впливу на корпоративний сектор діють, коли держава виступає як: інвестор; емітент корпоративних прав; регулятор. У випадку, коли держава виступає в ролі інвестора, відбувається формування частки держави в підприємствах різних організаційно-правових форм і форм власності (залежно від обсягу такої частки).

Важливу роль у регулюванні корпоративного сектора та формуванні механізму корпоративного управління відіграють антимонопольне і податкове регулювання, управління корпоративними правами, антикризова політика.

Характерною рисою господарських товариств в економіці України є відсутність належної корпоративної культури, не використовується довгострокове планування, обмежується розкриття корпоративної інформації, не створені сприятливі умови для захисту прав інвесторів. Формування подібної моделі означає створення умов для внутрішньо-корпоративних конфліктів і порушення прав дрібних акціонерів. Зазначені проблеми потребують вдосконалення правового регулювання норм функціонування акціонерного товариства [3].

Процес управління корпораціями базується на особливому механізмі, який можна визначити як систему структурних елементів зовнішнього і внутрішнього середовища корпорації. До елементів зовнішньої сфери корпоративного управління якраз і відносяться важелі державного регулювання і контролю. Створюючи цілісну організаційно-правову базу функціонування економіки, держава так чи інакше регулює різнобічні аспекти діяльності корпорацій. Проте, даний механізму державного регулювання корпоративного сектора має ряд недоліків і проблемних питань (табл.2), що потребують вирішення на загальнодержавному рівні [5].

Корпоративний сектор України ще не в повній мірі реалізував свої потенційні можливості щодо результатів господарювання, хоча спостерігається чітка тенденція покращення показників діяльності відкритих акціонерних товариств. Саме тому для закріплення тих позитивних зрушень, які мають місце останнім часом та подоланню проблем, пов'язаних з фінансовою кризою, необхідно здійснювати комплекс заходів, спрямованих на формування в країні сприятливих умов, необхідних для розвитку корпоративного сектора економіки України [1].

Отже, враховуючи взаємодію державної нормативно-правової та економічної політики з корпоративним сектором, можна виділити напрями вдосконалення механізмів державного регулювання корпоративних відносин:

- 1) У сфері законодавчого врегулювання (шляхом закріплення у відповідних нормативно-правових актах): удосконалення державної регуляторної політики щодо розвитку фондового ринку та діяльності його учасників; посилення державного контролю за перерозподілом акціонерної власності; вдосконалення конкурентної політики та регулювання недержавних монополізованих ринків; чітке визначення і законодавче закріплення прав інвесторів; практичне впровадження принципів корпоративного управління;

- 2) У сфері економічного впливу: збільшення державних інвестицій у корпоративний сектор; створення прозорої нормативної бази оподаткування; зменшення податкового тиску; заміна фіскальної спрямованості приватизації на інвестиційну.

Недоліки в механізмі державного регулювання учасників корпоративних відносин

Елементи механізму регулювання	Основні недоліки і проблемні питання
Фінансово-кредитна політика	Високий рівень відсоткових ставок за кредити. Невідповідність розміру необоротних активів до розміру власного капіталу.
Податкова політика	Незабезпечення прозорості. Високий рівень тіншового сектору. Відсутні стимули до прибуткової діяльності.
Фондовий ринок	Відсутність прозорості. Низькі темпи розвитку. Переобтяженість великою кількістю дрібних та неефективних акціонерних товариств.
Інвестиційний клімат	Незначні розміри іноземного інвестування. Відсутність державних гарантій приватних капіталовкладень.
Корпоративне управління	Низький рівень культури у корпоративних відносинах. Значна кількість дрібних акціонерів, розпорошеність акціонерного капіталу. Недостатній рівень знань і навичок пристосування до ринкових умов у власників та управлінців.
Регуляторна політика	Недостатня глибина та обґрунтованість трансформаційних заходів. Непослідовність, не комплексність втілення регуляторних актів у практику.

Реалізація наведених заходів щодо вдосконалення державного регулювання буде сприяти розвитку корпоративного сектора, посилення захисту прав інвесторів, а також запобіганню й врегулюванню корпоративних конфліктів.

Важливо зазначити, що вдосконалення корпоративного управління стає одним із головних факторів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Без ефективної системи корпоративного управління неможливо забезпечити подальший розвиток ринку цінних паперів та капіталу, підвищити ефективність акціонерних товариств. Також проблематика вдосконалення корпоративного управління як системи відносин між акціонерами, державою, органами управління, іншими зацікавленими особами, громадськістю є однією з актуальних у світовій економічній теорії та практиці. Якісна система корпоративного управління виступає умовою ефективної роботи акціонерних товариств, відкриває їм доступ на світові ринки капіталу, а також з точки зору ділової етики закріплює соціальні зобов'язання акціонерних товариств перед суспільством, тобто дає змогу сформувати соціальну корпоративну відповідальність вітчизняних акціонерних товариств.

Висновки

Таким чином, можна зробити висновок, що держава має суттєвий вплив на розвиток корпоративного сектора економіки. Можна визначити такі основні напрямки довгострокової реформи законодавства України:

- завершення судової реформи і створення в Україні системи незалежних судів, функціонування якої забезпечуватиме дотримання законодавства, в тому числі в корпоративному секторі;
- проведення повноцінної адміністративної реформи, в ході якої функції державного управління і контролю за підприємницькою діяльністю отримають адекватне врегулювання;
- прийняття нового Цивільного кодексу України як основного системоутворюючого акту приватного права;
- прийняття Закону України «Про акціонерні товариства», який би врахував всі аспекти діяльності акціонерних компаній в Україні і створив надійну правову основу для формування національного корпоративного законодавства;
- подальший розвиток і консолідація законодавства, спрямованого на розкриття інформації про корпоративну діяльність, забезпечення її прозорості, адресності та ефективності використання саме в корпоративній сфері.

Від того, які інструменти будуть застосовані в ході регулювання державою корпоративних відносин, залежить ефективність та інтенсивність розвитку корпорацій. Тому, основних елементів механізму державного регулювання корпоративного сектора економіки можна віднести сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах яких: здійснюється державна податкова, монетарна, регуляторна і конкурентна політики; створюється сприятливий інвестиційний клімат; здійснюється корпоративне управління.

Література

1. Бондар В.С. Теорія та практика державного управління / В.С. Бондар // Стан і перспективи розвитку корпоративних відносин в Україні. – 2013. – № 3(34). – С. 57–63.
2. Корягіна Т.В. Формування корпоративних підприємств в Україні / Т.В. Корягіна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Серія: економіка. – 2012. – № 17. – С. 42–50.
3. Орлова Н.С. Механізм державного регулювання корпоративних відносин в Україні / Н.С. Орлова, С.С. Настюк // Теорія та практика державного управління. – 2012. – № 2(25). – С. 20–27.
4. Птащенко Л.О. Економічні засади зовнішнього та внутрішнього корпоративного регулювання / Л.О. Птащенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 12. – С. 30–34.
5. Сірий Ю.М. Регулювання державою здійснення корпоративних послуг / Ю.М. Сірий // Наукові праці. Державне управління. – 2013. – № 182. – С. 123–125.

References

1. Bondar V.S. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia / V.S. Bondar // Stan i perspektyvy rozvytku korporatyvnykh vidnosyn v Ukraini. – 2013. – №3(34). – S. 57-63.
2. Koriahina T.V. Formuvannia korporatyvnykh pidpriemstv v Ukraini / T.V. Koriahina // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka: Serii: ekonomika. – 2012. – №17. – S. 42-50.
3. Orlova N.S., Nastiuk S.S. Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання korporatyvnykh vidnosyn v Ukraini / N.S. Orlova, S.S. Nastiuk // Teoriia ta praktykaderzhavnohupravlinnia. – 2012. – №2(25). – S. 20-27.
4. Ptashchenko L.O. Ekonomichni zasady zovnishnoho ta vnutrishnoho korporatyvnoho rehuliuвання / L.O. Ptashchenko // Formuvanniarynkovykhvidnosyn v Ukraini. – 2013. – №12. – S. 30-34.
5. SiryiYu.M. Rehuliuвання derzhavoiu zdiisnennia korporatyvnykh posluh / Yu.M. Siryi // Naukovipratsi. Derzhavne upravlinnia. – 2013. – №182. – S. 123-125

Надійшла 15.12.2014; рецензент: д. е. н. Левицька І. В.